

Anita Młynarczyk-Tomczyk (UNIWERSYTET JANA KOCHANOWSKIEGO W KIELCACH)

ORCID: 0000-0002-7116-4198

Między nauką a polityką. „Polskie Tysiąclecie” w audycjach Polskiego Radia z lat 1960–1966/67

DOI: 10.25951/8474

STRESZCZENIE

W związku z uroczystościami Tysiąclecia Państwa Polskiego (1960–1966), które konkurowały z obchodzoną przez Kościół katolicki Wielką Nowenną i Milenium Chrztu Polski (1966/67), Polskiemu Radiu władze komunistyczne wyznaczyły pierwszorzędne zadania w upowszechnianiu historii w aspekcie propaństwowym i antykościelnym. Instytucja ta nie tylko stanowiła cenne źródło przekazywania określonych informacji, lecz także przez odpowiedni program kształtowała i oddziaływała na postawy społeczne. Wszystkie „węzłowe” punkty obchodów znalazły odzwierciedlenie na łamach radia, ale największy rozgłos miały te prezentujące najdawniejsze dzieje ziem polskich. Warto zaznaczyć, że w dzieło popularyzacji początków Polski oraz jej tysiącletnich dziejów włączyli się najwybitniejsi badacze, dzieląc się tym samym z szerokim kręgiem odbiorców najnowszymi ustaleniami badawczymi.

SŁOWA KLUCZOWE: PRL, media, propaganda, popularyzacja, historia.

SUMMARY

Between Science and Policy. “Polish Millennium” in Radio Broadcasts from 1960 to 1966/1967

In relation to the celebrations of the Millennium of the Polish State (1960–1966), which were meant to compete with the Great Novena and the Millennium of the Baptism of Poland (1966/67) celebrated by the Catholic Church, the communist authorities gave Polish Radio the primary tasks to disseminate history proclaiming the pro-state and anti-church ideas. This institution was not only a valuable source of transmitting specific information, but it also shaped and influenced social attitudes through broadcasts. All the major events of the celebration were addressed by radio programmes, but the those presenting the oldest history of Polish lands were given the most widespread publicity. It is worth noting that the most outstanding researchers joined the work of popularizing the beginnings of Poland and its thousand-year history, presenting the latest research findings to a wide social circle.

KEYWORDS: Polish People's Republic, propagation, history.

Wokół podjętej tematyki badawczej, literatury i terminologii z nią związanej

Na temat roli i znaczenia mediów w okresie PRL wypowiadano się w literaturze naukowej wielokrotnie. Czyniono to m.in. w kontekście Radia Wolna Europa¹ czy Radia Solidarność². Dostępne są również publikacje dotyczące Polskiego Radia. Mają one jednak charakter okolicznościowy³ lub regionalny⁴. Znane są też wydawnictwa ukazujące propagandowy charakter mediów w tym okresie⁵ i ich rozwój organizacyjny⁶. Odczuwany jest natomiast niedosyt literatury naukowej przybliżającej wpływ mediów w PRL na kształtowanie świadomości i postaw Polaków⁷.

Wśród socjologów pojęcie świadomości historycznej zastępuje termin „pamięć przeszłości”. Zaznacza się, że podstawową funkcją świadomości historycznej/pamięci przeszłości jest integracja grup społecznych w sferze wartości i idei⁸. Świadomość historyczna – pamięć społeczna – jest niezbędnym czynnikiem poczucia przynależności do grupy i umacniania tożsamości grupowej, szczególnie

¹ M.in.: R. Habielski, *Audycje historyczne i kulturalne Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa w latach 1952–1975. Dokumenty i materiały do dziejów Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa*, t. 4, Wrocław 2019; A. Młynarczyk-Tomczyk, „When Every Polish Church Is at the Same Time the Fortress of Polishness”. *The Polish Broadcasting Station of Radio Free Europe Toward the Millennial Celebration of 1966 in Poland*, „Studia Humanistyczno-Społeczne” 2018, t. 23, s. 67–80.

² E. Rzeczkowska, *Kryptonim „Nadajnik”: służba bezpieczeństwa PRL wobec Radia Solidarność w Świdniku w latach 1983–1989*, „Roczniki Humanistyczne” 2017, t. 65, z. 2, s. 149–176; G. Majchrzak, *Romaszewscy i Radio „Solidarność”*, w: *Po stronie dobra: księga dedykowana Zofii i Zbigniewowi Romaszewskim*, red. C. Kuta i M. Krzysztofiński, Warszawa 2020, s. 105–120.

³ Są to najczęściej okolicznościowe druki ulotne, np.: *Polskie Radio: 80 lat na antenie. Festiwal Muzyczny Polskiego Radia*, Warszawa 2005; M. Borkowska, *Tu Polskie Radio*, Warszawa 2000.

⁴ P. Szulc, *Zniewolony eter. Polskie radio Szczecin w latach 1945–1989*, Szczecin 2012.

⁵ „Media w PRL, PRL w mediach”: *materiały z II Ogólnopolskiej Konferencji „Propaganda PRL-u”, Gdańsk, 19–20 listopada 2003*, red. nauk. M. Malinowski, P. Niwiński, T. Dmochowski, Gdańsk 2003.

⁶ J. Belczyński, *Rozwój polskiej radiofonii w PRL (1945–1989) w aspekcie technicznym i programowym*, Kraków 2007.

⁷ Funkcjonuje praca: A. Szpociński, *Przemiany obrazu przeszłości Polski. Analiza słuchowisk historycznych dla szkół podstawowych 1951–1984*, Warszawa 1989.

⁸ A. Szpociński, *Społeczne funkcjonowanie symboli*, w: *Symbol i poznanie*, red. T. Kostyrko, Warszawa 1987, s. 14. Na temat pamięci przeszłości zob. też: *Wobec przeszłości. Pamięć przeszłości jako element kultury współczesnej*, red. A. Szpociński, Warszawa 2005; B. Szacka, *Czas przeszły, pamięć, mit*, Warszawa 2006.

etap poszukiwań nowych strategii pracy z uczniem³⁷. Szkoła lat sześćdziesiątych XX w. stała się więc otwarta na radiowy przekaz.

Audycje szkolne skorelowano z planem pracy dydaktyczno-wychowawczej szkoły i programem nauczania wszystkich przedmiotów, w tym historii. Programy historyczne miały najczęściej formę „obrazów słuchowiskowych” i odtwarzały klimat danego okresu. Często zaopatrzone były w komentarz o charakterze praktycznym³⁸. Zostały tak zaplanowane, aby synchronizowały się w czasie z materiałem opracowywanym w danej klasie, w określonym miesiącu³⁹. Miały one istotny ideologiczno-wychowawczy cel. Chodziło o to, aby dzieci i młodzież, „wytworzyły sobie obraz życia i zmian, jakie zachodziły w świecie i w Polsce w przeszłości”⁴⁰. Występowali w nich artyści najlepszych scen polskich, autorami byli literaci i znani pisarze historyczni. Z wypowiedzi nauczycieli wynikało, że audycje były przydatne i wykorzystywane w szkole⁴¹. Pozytywnie oceniano ich cykliczność, audycje bowiem nadawane były o stałej porze, co cztery tygodnie. Dla każdej więc klasy przypadała jedna, przeważnie 30-minutowa, audycja miesięcznie. Wszystkie szkolne audycje były dokładnie omawiane w broszurze „Radio pomaga nauczycielowi”⁴². W słuchowiskach historycznych podejmowano tematy z różnych okresów przeszłości⁴³. Wśród popularnych i przez metodyków uznanych za doskonałe słuchowiska radiowe o tematyce historycznej znalazła się m.in. *Bitwa pod Cedynią* (kl. V)⁴⁴. Audycje szkolne miały służyć jako materiał pomocniczy do nauki historii w szkołach⁴⁵.

Oprócz audycji skierowanych bezpośrednio do szkół, przygotowanych pod kątem realizacji programów nauczania⁴⁶, pozyteczną rolę odgrywały również

sowej szkoły podstawowej (Tymczasowy), *Historia, klasy V–VIII*, Warszawa 1963; *Program nauczania liceum ogólnokształcącego (klasy VIII–XI). Historia*, Warszawa 1963.

³⁷ P. Hulek, *Reforma szkolna a poszukiwanie nowych metod przez nauczycieli liceów ogólnokształcących Okręgu Szkolnego Katowickiego*, „Chowanna” 1963, nr 1, s. 122–136.

³⁸ AAN, Centralny Ośrodek Metodyczny w Warszawie, sygn. 1/22, s. 6, 9; Z. Latałowa, *Funkcje i ranga szkolnych audycji*, s. 56.

³⁹ M. Dyszlewska, *Szkolne audycje historyczne*, s. 120.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Tamże.

⁴² Broszura wychodziła dwa razy do roku – w sierpniu i styczniu – i zawierała pełny półroczny program wszystkich szkolnych audycji. Tamże, s. 123.

⁴³ Tamże, s. 121.

⁴⁴ C. Petrykowska, *1000-lecie państwa polskiego w pracy nauczyciela historii*, w: *Tysiąclecie państwa polskiego w pracy nauczyciela*, Katowice 1961, s. 30.

⁴⁵ A. Szpociński, *Przemiany obrazu przeszłości Polski*, s. 30.

⁴⁶ Audycje można było bezpośrednio włączać w tok nauczania lub też wykorzystywać na lekcjach powtórzeniowych. Zob.: M. Dyszlewska, *Szkolne audycje historyczne*, s. 120.

narodowej. Jest to jeden, jak zaznacza się w literaturze naukowej, z najsilniejszych czynników kształtowania postaw społecznych, w imię zasady: „Kto panuje nad przeszłością, rządzi teraźniejszością”⁹. Związek historii z polityką definiowany jest jako tzw. polityka historyczna. Precyzuje się ją jako synonim celowych i świadomych działań szeroko pojmowanych władz, zmierzających do utrwalenia w społeczeństwie określonej wizji przeszłości¹⁰.

Problem świadomości historycznej, która w całym okresie PRL pozostawała w bliskiej relacji z polityką, autorka próbuje rozpatrzeć w kontekście ogólnonarodowych obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego (1960–1966/67)¹¹, zdając sobie sprawę, że problematyka ta nie jest łatwa do rozpoznania i zbadania. W latach sześćdziesiątych XX w. bowiem próby „mierzenia jakiejś historycznej orientacji, historycznego myślenia” były, jak wskazywał Józef Dutkiewicz (badacz i popularyzator historii), „marzeniem przyszłości”¹². Autorka stara się zmierzyć z nią w sposób pośredni, przybliżając czytelnikom paletę audycji Polskiego Radia¹³, skierowanych do szerszego grona odbiorców, z okazji uroczystości z lat 1960–1966/67. Podjęty w artykule temat nie był do tej pory przedmiotem badań naukowych. Książka autorki pt. *W kręgu polityki, nauki i popularyzacji. Obchody „Polskiego Tysiąclecia” (1957–1966/67)*¹⁴, która prezentowała różne formy upowszechniania

⁹ J. Rulka, *Świadomość historyczna Polaków*, w: *Współczesna dydaktyka historii: zarys encyklopedyczny. Dla nauczycieli i studentów*, Warszawa 2004, s. 378. Na temat świadomości historycznej zob. też.: A. Szarkowska, *Świadomość i pamięć historyczna*, w: *Terror i konspiracja. Młodzież wobec indoktrynacji komunistycznej 1945–1956*, red. E.J. Kryńska, Białystok 2004.

¹⁰ R. Stobiecki, *Historycy wobec polityki historycznej*, w: *Pamięć i polityka historyczna. Doświadczenia Polski i jej sąsiadów*, red. S.M. Nowinowski, J. Pomorski, R. Stobiecki, Łódź 2008, s. 175. Na temat polityki pamięci zob. też m.in.: R. Habielski, *Przeszłość i pamięć historyczna w życiu kulturalnym PRL. Kilka uwag wstępnych*, w: *Polityka czy propaganda. PRL wobec historii*, red. P. Skibiński, T. Wiścicki, Warszawa 2009; *Pamięć – historia – tożsamość*, red. M. Nowak-Dziemianowicz, A. Konopnicki, Kraków 2019.

¹¹ Milenium Chrztu Polski Kościół katolicki związał z 1966 r. Uroczystości trwały do 1–2 lipca 1967 r. (uroczystości w Kołobrzegu). W tej sytuacji również władze państwowe zaaranżowały kilka przedsięwzięć. Np. 14–15 stycznia 1967 r. w Kielcach odbyła się ogólnopolska sesja naukowa pt. *Religia pogańskich Słowian*.

¹² J. Dutkiewicz, *Uwagi o zagadnieniach ogólnych popularyzacji historii*, „Historyka” 1967, t. 1, s. 130.

¹³ Za początek polskiej radiofonii uznaje się datę 1 lutego 1925 r., kiedy nadano pierwszą audycję radiowo. Polskie Radio regularne nadawanie programów rozpoczęło 18 kwietnia 1926 r. *Dzień Radia. Tak rodziła się polska radiofonia*, <https://radiokierowcow.pl/artykuly/2293131> (dostęp: 17.06.2021).

¹⁴ Tam też omówienie literatury dotyczącej świąt i uroczystości w PRL, w tym obchodów Tysiąclecia, stosunków na linii państwo – Kościół, procesów zachodzących w nauce i jej

nauki, nie przybliżała audycji¹⁵. Niniejsza publikacja pogłębia tę tematykę w zakresie tej, co należy podkreślić, bardzo istotnej w drugiej dekadzie PRL, formy przekazu historycznego. W Polsce w latach sześćdziesiątych było ponad 6 milionów głośników¹⁶ i odbiorników radiowych, a ponad 20 milionów Polaków słuchało radia¹⁷. Od początku lat sześćdziesiątych audiowizualne środki dydaktyczne – telewizja, film i radio – sprzyjały również, co należy podkreślić, unowocześnieniu metod nauczania¹⁸. Problematyka badawcza niniejszej publikacji oscyluje wokół następujących pytań: Jaki był w pierwszej połowie lat sześćdziesiątych XX w. wachlarz audycji, w tym historycznych? Z jaką ofertą programów promujących główne punkty obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego wystąpiło Polskie Radio? Jaką wartość naukową prezentowały audycje radiowe jako forma popularyzacji tysiąclecia? Jaka była ich rola propagandowa/ideowa? Jaka była historiozofia wybranych wątków tysiąclecia prezentowana w odbiornikach radiowych?

Obchody Polskiego Tysiąclecia (1960–1966/67) to przykład sporu o świadomość historyczną/pamięć przeszłości pomiędzy dwiema najważniejszymi instytucjami – państwem i Kościołem katolickim. Władze państwowe/partyjne pod względem oddziaływania ideologicznego miały dużo większe możliwości¹⁹. Ważny, z powodu jego masowości, był przekaz medialny. Spełnił on istotną funkcję w zakresie upowszechnienia nauki²⁰ i kształtowania świadomości historycznej,

popularyzacji i strategii wychowawczej w PRL; A. Młynarczyk-Tomczyk, *W kręgu polityki, nauki i popularyzacji. Obchody „Polskiego Tysiąclecia” 1957–1966/67*, Kielce 2019, s. 16–18, 30–32.

¹⁵ Audycja to program, który jest przeznaczony do słuchania – słowo audycja pochodzi od łacińskiego *auditis* ‘słuchanie’. Wiernym tłumaczeniem wyrazu audycja jest określenie słuchowisko. <https://www.nck.pl/projekty-kulturalne/projekty/ojczysty> (dostęp: 17.06.2021).

¹⁶ Była to radiofonia realizowana za pomocą odbiorników abonenckich podłączonych przewodem z radiowęzłem; <https://sjp.pwn.pl/sjp/radiofonia-przewodowa;2513793.html> (dostęp: 17.06.2021).

¹⁷ Z. Latałowa, *Funkcje i ranga szkolnych audycji*, „Ruch Pedagogiczny” 1964, nr 5, s. 60.

¹⁸ B. Wagner, *Strategia wychowawcza w PRL*, Warszawa 2009, s. 65.

¹⁹ Państwo miało narzędzia w postaci powiązanego organizacyjnie systemu organów państwa i obsługujących je urzędów i instytucji, służących prowadzeniu antykościelnej polityki, zwłaszcza aparat bezpieczeństwa. Kościół miał dobrze zorganizowaną i doświadczoną hierarchię i wiernych. Pokazała to skala kościelnych uroczystości z okazji Wielkiej Nowenny i Millenium Chrztu Polski. Szerzej zob. A. Młynarczyk-Tomczyk, *W kręgu*, s. 480–524.

²⁰ W latach sześćdziesiątych XX w. posługiwano się wymiennie dwoma określeniami: popularyzacja nauki i upowszechnianie nauki. J. Kubin, *O upowszechnianiu nauki*, w: *Upowszechnianie nauki i zainteresowanie nauką*, praca zbiorowa pod red. T. Cieślaka, J. Kubina, Wrocław 1971, s. 29. Istotę upowszechniania nauki upatrywano w uczestniczeniu coraz szerszych kręgów społeczeństwa w badaniach naukowych oraz w przekazywaniu informacji o metodach i osiągnięciach nauki. Popularyzację rozumiano ściślej jako pewną

zbieżnej z linią partii. Warto w tym miejscu przypomnieć, że pamięci historycznej w okresie PRL nie kształtowała jedynie komunistyczna władza i zainteresowania twórców, ale również wydawnictwa ukazujące się poza krajem, audycje Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa, a od 1976 r. publikacje drugiego obiegu²¹.

Rola radia w prezentacji obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego

W obchody, które określono mianem Tysiąclecia Państwa Polskiego (1960–1966), a które jak wspomniano, ideowo konkurowały z obchodzonym przez Kościół katolicki Milenium Chrztu Polski (1966/67)²², wpisano następujące punkty: rocznicę wstąpienia Polski na widownię dziejową; 550. rocznicę bitwy pod Grunwaldem; 600-lecie Uniwersytetu Jagiellońskiego; rocznice związane z walką narodowowyzwoleńczą narodu polskiego (powstanie styczniowe) oraz 20-lecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Realizację ostatniego punktu zaplanowano na lata 1964–1965. Rok 1966 – ostatni etap obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego – był w związku z obchodzonym wówczas przez Kościół katolicki Milenium Chrztu Polski okresem największej konfrontacji obu instytucji o pamięć i „rząd dusz”²³. W ten sposób ogólnonarodowe uroczystości zostały wpisane po części w potrzeby polityki, ideologii i władzy. Był to czas, kiedy sporo uwagi poświęcano początkom państwa polskiego. Z uznaniem wypowiadano się o polityce Piastów i stworzonym przez nich państwie, przypominającym obszar Polski Ludowej.

formę upowszechniania nauki w autentycznej postaci jedynie w kręgach przygotowanych do jej odbioru. R.M. Zając, *Czasopisma popularnonaukowe w Polsce w latach 1945–1989*, Kraków 2016, s. 21; J. Kądzielski, *Stan badań nad upowszechnianiem nauki*, w: *Upowszechnianie nauki i zainteresowanie nauką*, s. 53.

²¹ R. Habielski, *Przeszłość i pamięć historyczna*, s. 91.

²² Uroczystościom tym Kościół wyznaczył ogromną rolę w pozyskaniu dla niego rodzin katolickich, a zwłaszcza młodzieży. Ks. T. Bach, *Milenijny program duszpasterski Kościoła i jego realizacja*, w: *Zapomniany rok. W XXX rocznicę obchodów Milenium Chrztu Polski*, opracowanie zbiorowe, Gdańsk 1996, s. 17; E. Wojcieszek, *Najtrudniejszy przeciwnik. O arcybiskupie Antonim Baraniaku (1904–1977)*, „Kronika Miasta Poznania” 2016, nr 1, s. 194.

²³ Jest na ten temat obszerna literatura naukowa, w której bardzo szczegółowo opisano konfrontację dwóch światów: „sacrum” i „profanum”. M.in.: A. Dudek, *Państwo i Kościół w Polsce 1945–1970*, Kraków 1995; *Zapomniany rok 1966; Pół wieku milenium. Religijne, polityczne i społeczne aspekty obchodów Tysiąclecia Chrztu Polski (1956–1966/1967)*. *Studia i materiały*, red. B. Noszczak, Warszawa 2017.

Z antypatią zaś, eksponując bieżące stosunki polsko-niemieckie, odnoszono się do zachodniego sąsiada²⁴.

W związku z obchodami Tysiąclecia Państwa Polskiego, radiu, ale też telewizji, choć pominięto jej rolę w niniejszym artykule, władze komunistyczne wyznaczyły pierwszorzędne zadania w upowszechnianiu historii, w aspekcie propaństwowym i antykościelnym. Instytucjom tym nie tylko wyznaczono rolę cennego źródła przekazywania wyselekcjonowanych informacji, lecz także, poprzez odpowiednio dobrany program, miały kształtować one i oddziaływać na postawy społeczne²⁵. Odpowiedzialność zadań, jakie stanęły przed radiem i telewizją jako masowymi środkami upowszechniania kultury, sprawiła, że przy Radzie Ministrów utworzono – w 1960 r. – Komitet do spraw Radia i Telewizji²⁶. Instytucja ta skupiała specjalistów z różnych dziedzin nauki, którzy zostali zaangażowani w pracę nad dalszym udoskonalaniem form i metod jej oddziaływania²⁷. 6 kwietnia 1960 r. we wspomnianym Komitecie odbyła się narada, podczas której omówiono zadania tych mediów w popularyzowaniu zagadnień tysiąclecia państwowości i kultury polskiej. Obradom przewodniczyła, z ramienia Rady Programowej Radia i Telewizji, wiceminister szkolnictwa wyższego Eugenia Krassowska. Do niej należało podsumowanie narady. Nie miała ona wątpliwości, że aby skutecznie propagować tysiąclecie wśród szerokich kręgów społecznych, należało zadbać o urozmaicone formy popularyzacji. „Wielka lekcja historii” – jak określiła tematykę obchodów tysiąclecia minister Krassowska – miała być przez radio i telewizję przedstawiona w sposób nie tylko rzeczowy, oparty na najnowszych badaniach naukowych, lecz także atrakcyjny. W tym celu w popularyzację historii zamierzano włączyć pracowników naukowych młodszej generacji²⁸.

²⁴ R. Habielski, *Przeszłość i pamięć historyczna*, s. 95, 102. Zakres i charakter uroczystości bitwy pod Grunwaldem, jak ustalono w tajnej notatce, „dyktować miała w pierwszym rzędzie aktualna sytuacja polityczna w lecie 1960 r., na odcinku problemu niemieckiego”; AAN, Biuro Ogólnopolskiego Komitetu Frontu Narodowego w Warszawie 1952–1983 (dalej: BOKFN), sygn. 871, b.p. W 1960 r. kanclerz Niemiec Adenauer wypowiedział na stopniach Watykanu zdanie o „dziejowej misji Niemiec organizowania obrony Europy przed Wschodem” i zdanie to wywołało w świecie, również zachodnim, gorące protesty; E. Osmańczyk, *Komu jest potrzebny mit o Drang nach Osten*, „Przegląd Kulturalny” 1960, nr 16, s. 2.

²⁵ B. Miśkiewicz, *Wstęp do badań historycznych*, Warszawa 1974, s. 55.

²⁶ Tamże, s. 54.

²⁷ Tamże, s. 55.

²⁸ W.M., *Zagadnienia tysiąclecia w programie historycznym polskiego radia*, „Kwartalnik Historyczny” 1960, nr 3, s. 867–868.

W okresie Polski Ludowej szkolnym audycjom radiowym przypisano ważne cele wychowawcze²⁹, stąd też wyniknęła troska o szybką radiofonizację szkół³⁰. Kontynuowano w tym zakresie dorobek z okresu międzywojennego³¹. Ważna rola przypadła tu radiu jako istotnemu medium oddziałującemu w ofensywie ideologicznej partii rządzącej³². Szkolne audycje historyczne były nadawane już od 1947 r. W pierwszych latach powojennych nierzadko zastępowały one specjalistów, wspomagając nauczycieli, którzy podjęli pracę w szkole bez dostatecznego przygotowania zawodowego³³. Temu służyła uruchomiona w drugiej połowie 1948 r. Wszechnica Radiowa. Jej powstanie wiązało się również z ideologicznymi przesłankami, a mianowicie z intensyfikacją działań na rzecz popularyzacji podstaw marksizmu-leninizmu i przebudowy na jego bazie nauk humanistycznych³⁴.

Przełom październikowy 1956 r. i związane z nim przeobrażenia w pracy dydaktyczno-wychowawczej szkół sprawiły, że radio jako środek ułatwiający percepcję treści kształcenia, w tym historycznego, ponownie zostało docenione³⁵. Czas obchodów zbiegł się z reformą szkolną³⁶, a w związku z nią rozpoczął się

²⁹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), Ministerstwo Oświaty w Warszawie 1944 (dalej: Min. Oświaty), sygn. 4203, s. 5.

³⁰ Zabiegano o to już od 1948 r. Okólnik nr 26, z dnia 6 listopada 1948 r. w sprawie radiofonizacji szkół, Dz. Urz. Min. Oświaty, 1948, nr 12, poz. 227, s. 539.

³¹ Zainaugurowane zostały w 1926 r. w formie dwóch półgodzinnych audycji tygodniowo. Zob.: M.J. Kwiatkowski, *Narodziny polskiego radia. Radiofonia w Polsce w latach 1918–1929*, Warszawa 1972, s. 334.

³² AAN, Min. Oświaty, sygn. 4203, s. 46. Audycje cieszyły się popularnością wśród młodzieży i nauczycieli. Tamże, s. 15–16.

³³ E. Paszkiewicz, A. Rosel-Kicińska, D. Stanicka, *Radiowe i telewizyjne programy szkolne w krajach socjalistycznych*, Warszawa 1978, s. 6.

³⁴ J. Myśliński, *Radiofonia polska w latach 1944–1949: projekt rozdziału podręcznika historii prasy polskiej*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1989, s. 87.

³⁵ Na łamach „Wiadomości Historycznych” zachęcano nauczycieli do jak najczęstszego ich wykorzystywania; M. Dyszlewska, *Szkolne audycje historyczne. Luty–czerwiec 1962*, „Wiadomości Historyczne” 1962, nr 2, s. 120–123. O funkcjonalności audycji na lekcjach historii pisała również M. Wyrzykowska, *O przydatności historycznych audycji radiowych w nauczaniu przedmiotu (w szkole podstawowej)*, tamże, nr 3, s. 188–191. A. Suchoński polecał w 1964 r. audycje B. Leśnodórskiego pt. *Z dziejów władzy państwowej w dawnej Polsce*; A. Suchoński, *Wykorzystywanie magnetofonu na lekcjach historii*, tamże, 1964, nr 5, s. 215–216.

³⁶ Była to druga całościowa reforma szkolna po II wojnie światowej. Pierwsza nastąpiła w 1948 r.; S. Dobosiewicz, *Reforma szkoły podstawowej*, Warszawa 1971, s. 133, 150, 189. W 1961 r. z programów nauczania usunięto religię; H. Konopka, *Religia w szkołach Polski Ludowej. Sprawa nauczania religii w polityce państwa (1944–1961)*, Białystok 1997, s. 289. W programie nauczania historii na pierwszym planie znalazły się aktualizacja treści nauczania i przesunięcie cezury do lat sześćdziesiątych XX w.; *Program nauczania ośmiokla-*

słuchowiska o charakterze popularyzatorskim. W latach sześćdziesiątych XX w. „Polskie Radio” zaproponowało dwie sekcje tematyczne: „Kronikę” i „Z historią pod rękę”. Obie odpowiadały, jak wskazywał autor podręczników do nauczania historii Stanisław Szostakowski, specyficznemu modelowi popularyzacji: barwnej, żywej i lekkiej. Ich treść odzwierciedlała fakty historyczne, forma zaś odpowiadała współczesnemu charakterowi informacji prasowej i radiowej⁴⁷. Warto zaznaczyć, że model ten ukształtował się na łamach prasy za pośrednictwem okolicznościowych historycznych dodatków do gazet i tygodników. Wiadomo, że tego rodzaju aneksy zawierał np. „Przekrój” (np. „Przekrój zdarzeń z lat romantyzmu polskiego”) czy „Ekspres Wieczorny” (rocznicowe suplementy)⁴⁸. Z kolei tygodnik ilustrowany „Świat” wydawał przez dłuższy czas dodatek pod nazwą „Gazeta Tysiąclecia”, omawiając, w kolejności chronologicznej, w lekkim i przystępnym sposób, różne wydarzenia z historii powszechnej i Polski⁴⁹.

Tysiąclecie Państwa Polskiego w słuchowiskach radiowych

Szkolne historyczne słuchowiska radiowe jako forma przekazu historycznego w PRL stały się już przedmiotem badań. Jednakże publikacja na ten temat, ograniczona przez cenzurę, wydana została w 1989 r. i dotyczyła wybranych słuchowisk radiowych dla szkół podstawowych⁵⁰. Przywołując kilka informacji dotyczących organizacji audycji, warto wspomnieć, że bezpośrednimi ich nadawcami byli autorzy słuchowisk oraz redaktorzy programów oświatowych/szkolnych⁵¹. Ich działalność dokonywała się w ramach instytucji państwowej i podlegała restrykcjom cenzury i kontroli administracji⁵². Niewątpliwie nadrzędnym ich celem było wzmacnianie więzi między grupą sprawującą władzę a społeczeństwem⁵³. Taką priorytetową funkcję pełniły również audycje przygotowane i nadane z okazji obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego.

W tym czasie program radiowy wzbogacił się, oprócz stałych propozycji z zakresu historii, o repertuar związany z celebrowanymi w latach 1960–1966

⁴⁷ S. Szostakowski, *Uwagi o programie radiowym*, „Wiadomości Historyczne” 1962, nr 2, s. 123.

⁴⁸ Tamże, s. 123–124.

⁴⁹ Tamże, s. 124.

⁵⁰ A. Szpociński, *Przemiany obrazu przeszłości Polski*.

⁵¹ Tamże, s. 29.

⁵² Tamże, s. 30.

⁵³ Tamże, s. 32.

rocznicami historycznymi. Wszystkie wpisane w Tysiąclecie Państwa Polskiego punkty znalazły odzwierciedlenie w audycjach radiowych, choć nie wszystkie, co należy podkreślić, w tym samym zakresie. W popularyzację przez radio efektów badań nad tysiącletnimi dziejami państwa polskiego, włączyło się wielu specjalistów – badaczy milenijnych⁵⁴. Najwięcej miejsca w „Polskim Radiu” w latach 1960–1966 zajęły treści dotyczące najdawniejszych dziejów ziem polskich. Formy popularyzacji były różne. Wybierano wykłady, pogadanki, rozmowy czy wywiady z bezpośrednimi uczestnikami badań. Szczegółowy wykaz audycji poświęconych początkom Polski zawiera załącznik.

Do czołowych kwestii prezentowanych na falach radiowych należała teza o autochtonizmie (pradawnym zasiedleniu) Słowian między Odrą i Bugiem oraz Bałtykiem i Karpatami⁵⁵, której twórcą był prof. Józef Kostrzewski (1885–1965), a która miała wykazać polskie prawo do ziem zachodnich i północnych, odzyskanych po II wojnie światowej, i tym samym służyć historycznemu legitymowaniu „komunistycznej państwowości”. Dodatkowo, dla potwierdzenia tezy o autochtonizmie, w duchu antyniemieckim akcentowano wysoki poziom kultury prapolskiej jako zaprzeczenie teorii młodszości cywilizacyjnej Słowian⁵⁶. Dla przykładu Henryk Łowmiański, autor wielotomowej syntezy pt. *Początki Polski. Z dziejów Słowian w I tysiącleciu*⁵⁷, w audycji *Nasz Polski Rodowód* przedstawił „cały zespół warunków, w których zrodziła się państwowość polska”, odtworzył genezę Słowian i „tej grupy etnicznej, która dała początek Słowian polskich”⁵⁸.

⁵⁴ W archeologii badaniami milenijnymi określa się okres od 1946 do 1966 r. Wydziela się jednak cztery podokresy ich dziejów. Czas rozpoczęcia obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego (1960 r.) otwiera czwartą fazę powojennych badań. Zob.: J. Żak, *Poznański ośrodek archeologiczny wobec Tysiąclecia Państwa Polskiego*, „Z Otchłani Wieków” 1966, nr 4, s. 210–211.

⁵⁵ Zakładała ona pierwotny charakter osadnictwa słowiańskiego na ziemiach między Odrą i Bugiem oraz Bałtykiem i Karpatami, uznając jednocześnie, że znane badaczom plemiona polskie z X w. wywodzą się w prostej linii od praszłowiańskich przodków. Zob.: R. Stobiecki, *Między kontynuacją a dyskontynuacją*, w: *Humanistyka polska w latach 1945–1990*, red. U. Jakubowska i J. Myśliński, Warszawa 2008, s. 135; Archiwum Państwowe (dalej: AP) w Poznaniu, Poznański Komitet Frontu Jedności Narodu w Poznaniu 1954–1972 (dalej: Poznański Komitet FJN), sygn. 19, s. 401.

⁵⁶ R. Habielski, *Przeszłość i pamięć historyczna*, s. 104. Czynniki zewnętrzne zdecydować miały o powstaniu słowiańskich organizmów państwowych. AAN, BOKFN, sygn. 877, b.p. Na temat teorii najazdu normkańskiego zob. *Wielka historia Polski*, t. 1, cz. 1: *Najdawniejsze dzieje ziem polskich* (P. Kaczanowski, J.K. Kozłowski), cz. 2: *Dzieje Polski piastowskiej (VIII wiek – 1370)* (J. Wyrozumski), Kraków 2003, s. 442.

⁵⁷ H. Łowmiański, *Początki Polski: z dziejów Słowian w I tysiącleciu n.e.*, t. 1, Warszawa 1963; t. 2, Warszawa 1964; t. 3, Warszawa 1967; t. 4, Warszawa 1970; t. 5, Warszawa 1973.

⁵⁸ Archiwum Polskiego Radia, sygn. F7965, b.p.

Ważny był też przekaz związany z początkami formowania się państwa polskiego. Słuchacze nie mogli mieć wątpliwości, że mający charakter ewolucyjny proces formowania się państwowości polskiej wybiegał daleko wstecz względem celebrowanej przez Kościół katolicki daty 966 r.⁵⁹ I tak np. uczeń wspomnianego Kostrzewskiego, propagator koncepcji „ naukowego przygotowania wielkiej rocznicy tysiąclecia Polski” – Witold Hensel⁶⁰ – w audycji pt. *Początki Państwa Polskiego w świetle ostatnich badań archeologicznych* przywołał efekty nowej techniki archeologicznej, która dokumentować miała istnienie miast, rozwiniętego rolnictwa i przemysłu na terenie Polski już w X w.⁶¹ Ostatecznie, jak Hensel przekonywał w kolejnej audycji, „uformowanie się państwowości polskiej miało nastąpić między II połową IX wieku, a pierwszymi dziesiątkami lat I połowy X wieku”⁶². W 1966 r., gdy Kościół katolicki obchodził milenium Chrztu Polski, w audycjach Polskiego Radia promowano wysoki poziom rozwoju religii Słowian pogańskich⁶³, Chrzest Polski natomiast, zgodnie ze stanowiskiem w historiografii⁶⁴, przedstawiano przede wszystkim jako ważną decyzję polityczną, a pomniejszano motyw religijny. Profesor Tadeusz Manteuffel, dyrektor PAN, reprezentujący Komisję Historyczną Komitetu Naukowego Obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego, chrzest Mieszka i chrystianizację ziem polskich ukazał jako „uchronienie Polski przed narzucającą się przewagą Kościoła niemieckiego” i uznał za najważniejszy z sukcesów politycznych Mieszka I⁶⁵. Zaakcentowanie chrztu jako przemyślanej decyzji politycznej, w kontekście konkurującego z Tysiącleciem Państwa Polskiego Milenium Chrztu Polski, miało też, zgodnie z profilem obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego, wymowę antykościelną.

Warto podkreślić, że tematyka początków państwowości polskiej była też podejmowana w cyklicznych programach radiowych, takich jak np. „Kronika Polaków” czy „Na Tropach Historii”⁶⁶. Do atrakcyjnych form popularyzacji wiedzy

⁵⁹ Szerzej zob. A. Młynarczyk-Tomczyk, *W kręgu*, s. 211–227.

⁶⁰ Z. Kurnatowska, *Witold Hensel – twórca polskiej mediewistyki archeologicznej*, „Nauka” 2008, nr 1, s. 168.

⁶¹ Archiwum Polskiego Radia, sygn. F/7630–12605.

⁶² Tamże, sygn. F4202, b.p.

⁶³ Tamże, sygn. F6079/3, b.p.

⁶⁴ Szerzej zob.: A. Młynarczyk-Tomczyk, *W kręgu*, s. 130–133.

⁶⁵ Archiwum Polskiego Radia, sygn. F 7907, b.p.

⁶⁶ W magazynie dźwiękowym „Kronika Polaków”, w opracowaniu Mateusza Siuchnińskiego (popularyzatora historii, autora podręczników i popularnych publikacji historycznych), znalazły się reprezentowane „wiadomości z kraju i ze świata”, „felietony polityczne”, „sprawozdania dźwiękowe”, „kronika kulturalna”, „gimnastyka poranna”, a nawet „radio-reklama” i średniowieczny „sygnał czasu”. Zob.: S. Szostakowski, *Uwagi o programie radiowym*,

o najdawniejszych dziejach ziem polskich należały też wywiady, m.in. prowadzone z bezpośrednimi uczestnikami badań. Udzielił ich m.in. badacz Biskupina, a także wielu stanowisk na Pomorzu, w Wielkopolsce i na Śląsku, Zdzisław Rajewski pt. *Kultura Słowian we wczesnym średniowieczu* (1963)⁶⁷ oraz *Archeologia Mazowska* (1966)⁶⁸. Wywiad odbył się także ze wspomnianym już Henslem (rozmowa dotycząca rozwoju społeczno-gospodarczego i kulturowego ziem polskich przed przyjęciem chrześcijaństwa, 1965)⁶⁹. Popularne były też audycje popularyzujące odkrycia z tzw. pierwszej ręki. Taką formę przyjęła np. rozmowa z pletwonurkami o wydobywaniu łodzi z czasów prasłowiańskich⁷⁰ czy przybliżająca stan najnowszych badań nad Jaćwieżą (1964, profesor Włodzimierz Antoniewicz, znawca archeologii pradziejowej ziem polskich)⁷¹. W województwie olsztyńskim wyemitowano audycje dotyczące najnowszych odkryć w tym regionie pt. *Wędrówki w mroki dziejów* (1966 r., Polskie Radio w Olsztynie)⁷². Na falach radiowych zachęcano także do zwiedzania wystaw prezentujących efekty najnowszych badań archeologicznych. Zapraszano więc słuchaczy na ekspozycję „Pradzieje Warszawy”, zorganizowaną w 1963 r. w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie⁷³ i na pokaz „Kultura Słowian we wczesnym średniowieczu” (w tym samym muzeum, w 1966)⁷⁴.

s. 124. Z kolei „Na Tropach Historii” dawały słuchaczom dużo wiadomości z historii Polski i powszechnej. Dotyczyło to w szczególności uczniów kl. IX–XI; tamże.

⁶⁷ Od 1949 r. dyrektor Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (dalej: PMA, zajmujący się archeologią pradziejową i wczesnośredniowieczną); S. Konarski, *Rajewski Zdzisław Adam (1907–1974)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 30/3, z. 126, Wrocław 1987, s. 479; H. Modrzewska, *Działalność Państwowego Muzeum Archeologicznego w 1963 r.*, „Wiadomości Archeologiczne” 1966, z. 1–2, s. 257.

⁶⁸ H. Modrzewska, *Działalność Państwowego Muzeum Archeologicznego w 1966 r.*, „Wiadomości Archeologiczne” 1968, z. 3–4, s. 439.

⁶⁹ H. Modrzewska, *Działalność Państwowego Muzeum Archeologicznego w 1965 r.*, „Wiadomości Archeologiczne” 1966/67, z. 1–2, s. 257. Szerzej na temat W. Hensla zob.: Z. Kurnatowska, *Witold Hensel*, s. 168.

⁷⁰ AP w Poznaniu, Poznański Komitet FJN, sygn. 19, s. 402–405.

⁷¹ H. Modrzewska, *Działalność Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie w roku 1964*, „Wiadomości Archeologiczne” 1965, z. 1–2, s. 290.

⁷² Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej: AP w Olsztynie), Wojewódzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Olsztynie [1950] 1952–1983 (dalej: WKFJN), sygn. 256, s. 51.

⁷³ H. Modrzewska, *Działalność Państwowego Muzeum Archeologicznego w 1963 r.*, s. 257. Wystawa otworzona została dla zwiedzających 12 lutego 1965 r. Treść jej ukazywała historię odkryć i ratownictwo zabytków archeologicznych z obszaru Warszawy; Archiwum Muzeum Archeologicznego w Warszawie (dalej: AMA w Warszawie), sygn. 15, b.p.

⁷⁴ H. Modrzewska, *Działalność Państwowego Muzeum Archeologicznego w 1966 r.*, s. 439. Była to ekspozycja z okazji Międzynarodowego Kongresu Archeologii Słowiańskiej (14–18 wrze-

Badacze milenijni aktywnie włączyli się w upowszechnianie na łamach radia najnowszych wyników badań. Dzięki temu zwiększył się krąg osób zainteresowanych aktualnymi informacjami o formowaniu się państwa polskiego przed tysiącem lat. Przekaz choć jednostronny, to bogaty i atrakcyjny, o czym świadczyła paleta tematyczna audycji. Z drugiej strony wychodziły one naprzeciw oczekiwaniom społeczeństwa spragnionego wiedzy o początkach własnego państwa.

Polskie Radio uhonorowało też, poświęcając tym wydarzeniom równie dużo miejsca, co początkom Polski, 550. rocznicę bitwy pod Grunwaldem (1960) oraz 500. rocznicę podpisania II Pokoju Toruńskiego (1966). Szczegółowy wykaz audycji poświęconych konfliktowi z Krzyżakami przybliży załącznik. Inspiracją dla przekazu radiowego, ukazującego napięte relacje Polski i Litwy z zakonem, była publikacja *Wielka Wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1411* (1955)⁷⁵, opracowana przez Stefana Kuczyńskiego (przedwojennego badacza stosunków polsko-ruskich, który nie mogąc, w nowej rzeczywistości politycznej, jaka zaistniała po II wojnie światowej, kontynuować dotychczasowych badań, przeniósł je na cieszące się przychylnością władz zmagania polsko-krzyżackie). W swej publikacji Kuczyński akcentował antyniemieckość, spotęgowaną niedawnymi doświadczeniami wojennymi. Na tle napiętych relacji pomiędzy Polską i RFN takie zobrazowanie konfliktu było dominujące w polskiej historiografii lat sześćdziesiątych XX w.⁷⁶ Założenie sprowadzające się do tezy o jednym wrogu (Niemcach) i jednym sprawdzonym przyjacielu – wybawcy (ZSRR) obowiązywało do końca PRL⁷⁷. Przypomnijmy również, że w tym czasie ogromną popularnością wśród widzów cieszył się film *Krzyżacy* (nad którym patronat naukowy objął również Kuczyński). Polacy tak tłumnie go oglądali, że stał się on największym przebojem frekwencyjnym w historii polskiego kina⁷⁸.

śnia 1965 r.); AMA w Warszawie, sygn. 18, b,p; J.gł., *Wystawa pt. Kultura Słowian we wczesnym średniowieczu w Warszawskim Arsenale, „Z Otchłani Wieków”* 1966, nr 1, s. 59–63.

⁷⁵ S.M. Kuczyński, *Wielka Wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1411*, Warszawa 1955, s. 21. Drugie, rozszerzone wydanie (1960 r.) *Wielkiej Wojny* ukazało się, co należy podkreślić, staraniem Komitetu Przygotowawczego Obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego.

⁷⁶ Szerzej na temat przekazu dotyczącego polsko-krzyżackich relacji zob.: A. Młynarczyk-Tomczyk, *W Kregu*, s. 235–242. Tematyka ta obecna jest też w innych publikacjach, m.in. *Bitwa grunwaldzka w historii, tradycji i kulturze 1410–2010*, red. T. Ossowski, Kielce 2010.

⁷⁷ R. Habielski, *Przeszłość i pamięć historyczna*, s. 92.

⁷⁸ M. Białous, *Spoleczna konstrukcja filmów historycznych. Pamięć zbiorowa i polityka pamięci w kinematografii polskiej lat 1920–2010*, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. UwB E. Dmitrowa (Instytut Socjologii UwB), Białystok 2015, s. 126.

O Grunwaldzie na bieżąco informowała Rozgłośnia Polskiego Radia w Olsztynie. Pierwsze audycje w postaci serwisów informacyjnych o przygotowaniach do uroczystości grunwaldzkich zaczęto emitować już w końcu lat pięćdziesiątych XX w.⁷⁹ Nadano też 7 audycji poświęconych uroczystościom grunwaldzkim⁸⁰ oraz obchodzonej 6 lat później 500. rocznicy II Pokoju Toruńskiego (1966)⁸¹. Wśród programów historycznych poświęconych Grunwaldowi dużą popularnością cieszyło się kilka propozycji, np. cykl olsztyńskiej rozgłośni radiowej pt. „Z Szysząkiem na Bakier”⁸². Ze względu na atrakcyjność tematu audycja ta była emitowana na całą Polskę⁸³. Tematykę relacji polsko-krzyżackich, z uwzględnieniem Grunwaldu, podejmowano również, w emitowanych na cały kraj oświatowych audycjach Polskiego Radia z serii „Kronika Polaków”⁸⁴. Bitwę zobrazowano w nich, politykując, jako „wielkie zwycięstwo świata słowiańskiego (wojsk polskich i litewsko-ruskich), nad germańskim”⁸⁵. Aktualizacja solidaryzmu słowiańskiego, w kontekście niedawnych doświadczeń wojennych, była w przekazie audycji Polskiego Radia wymowna. Napięte stosunki z zakonem zaprezentowano też w nagraniach skierowanych bezpośrednio do szkół, dla uczniów klas V. W ramach cyklu „Z odległej przeszłości” nadano słuchowisko Janusza Kaweckiego według powieści Henryka Sienkiewicza *Krzyżacy*. Przekaz treści tej audycji miał być „doskonałą ilustracją” konfliktu, gdzie stroną atakującą byli Krzyżacy. Przedstawiono ich jako złoczyńców, czego dowodzić miała „sprawa Juranda ze Spychowa i dramatyczne dzieje porwania jego córki Danusi”⁸⁶.

Warto wspomnieć, że Rozgłośnia Polskiego Radia w Olsztynie w latach 1960–1966 nadała również cykl cieszących się popularnością felietonów historycznych Andrzeja Wakary (historyka, literata), Edwarda Martuszeńskiego (publicysty, krytyka literackiego i teatralnego, tłumacza, eseisty, prozaika, historyka i bibliofila) i Władysława Ogrodzińskiego (historyka, autora powieści, reportaży, redaktora, organizatora nauki i działacza kulturalnego), które prezentowały przeszłość historyczną Warmii i Mazur i ich odwieczne związki z Polską⁸⁷. Niektóre audycje

⁷⁹ AP w Olsztynie, WKFJN, sygn. 256, s. 48.

⁸⁰ Archiwum Polskiego Radia, sygn. 839/1–4, b.p., sygn. 1599/2, b.p.

⁸¹ Tamże, sygn. 373/3, b.p.

⁸² AP w Olsztynie, WKFJN, sygn. 256, s. 51.

⁸³ AAN, Ogólnopolski Komitet Frontu Narodowego, sygn. 889, b.p.

⁸⁴ Archiwum Polskiego Radia, sygn. F/7620, b.p.

⁸⁵ Archiwum Polskiego Radia w Warszawie, M. Siuchniński, *Kronika Polaków*. Cz. 12. *Grunwald*, audycja na dzień 6 lipca 1964, od 10.00 do 10.20 program I, s. 1–12.

⁸⁶ M. Dyszlewska, *Szkolne audycje historyczne*, s. 121.

⁸⁷ AP w Olsztynie, WKFJN, sygn. 256, s. 49, 51.

oprócz emisji w programie lokalnym znalazły miejsce na antenie centralnej i słuchał ich cały kraj⁸⁸. Na przykład do codziennej ramówki „Olsztyńskich Wiadomości Radiowych” wprowadzono w latach 1960–1966 stałą pozycję pt. „Kalendarz Historyczny”, przypominając ważniejsze wydarzenia z historii Polski oraz regionu olsztyńskiego⁸⁹. W tym samym czasie nadawano również cykl „Opowieści o Naszej Ziemi”, oparty na historii Warmii i Mazur, traktujący m.in. o podbojach krzyżackich⁹⁰. Liczne audycje dotyczyły także odzyskanych po wojnie Ziem Zachodnich i Północnych. Ukazywano w nich, w sposób wyidealizowany, „stałą walkę z germańskim zaborcą”⁹¹. Ogromne zainteresowanie, jakie budziła w związku z obchodami 550-lecia Grunwaldu tematyka związana z tą bitwą, sprawiło, że wystąpiono z ofertą licznych audycji na jej temat. Nurt propagandowo-rocznicowy obchodów kreował bliską władzy ludowej politykę zagraniczną – antyniemiecką ((RFN) wrogo nastawioną do kształtu powojennych granic) i proradziecką (gwaranta ich nienaruszalności).

Tematyka powstania styczniowego została uwzględniona w audycjach w dużo mniejszym zakresie. Być może był to efekt podjętej przez władze państwowe próby wyciszenia obchodów setnej rocznicy tego wydarzenia, ze względu na jego antyrosyjski wydźwięk⁹². Wybrane epizody powstania zademonstrowano tylko w dwóch audycjach skierowanych do szkół. Bohaterami słuchowisk byli członkowie Stronnictwa Czerwonych i „rewolucyjny” lud Warszawy. Przybliżanie „rewolucyjnego charakteru obozu czerwonych” stało się również domeną ówczesnej historiografii⁹³. Podobnie jak wykreowanie nowej funkcji w powstaniu „ludu Warszawy”, którego z roli „męczennika” przekonstruowano w „główne kadry rewolucyjne miasta”⁹⁴. W słuchowisku o Edwardzie Dembowskim *Emisariusze* Haliny Auderskiej przybliżono młodzieży bohatera, który jako emisariusz, „przerzucając

⁸⁸ Tamże, s. 52.

⁸⁹ TMP, *Tysiąclecie Polskie w Telewizji*, „Z Otchłani Wieków” 1966, nr 3, s. 172.

⁹⁰ AP w Olsztynie, WKFJN, sygn. 256, s. 51.

⁹¹ AP w Poznaniu, Poznański Komitet FJN, sygn. 19, s. 402–405.

⁹² AAN, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza KC (dalej: PZPR KC), sygn. 237/VIII/660, s. 23. Na temat niuansów związanych z włączeniem setnej rocznicy powstania styczniowego do obchodów Tysiąclecia zob.: A. Młynarczyk-Tomczyk, *W kręgu*, s. 462–464.

⁹³ P. Jasienica, *Dwie Drogi. O powstaniu styczniowym*, Warszawa 1960 s. 110; S. Kieniewicz, *Jasienica o powstaniu styczniowym. Paweł Jasienica: Dwie drogi. O powstaniu styczniowym – Warszawa 1960, PIW, 8*, s. 240, 2 nlb. zł 25,00. Publicystyczny esej poświęcony zasadniczym problemom politycznym i społecznym powstania styczniowego*, „Nowe Książki” 1961, nr 3, s. 164. Szerzej na temat przekazu dotyczącego powstania styczniowego z okazji jego 100. rocznicy zob.: A. Młynarczyk-Tomczyk, *W kręgu*, s. 251–259.

⁹⁴ H. Rozenowa, *Warszawskie manifestacje*, „Mówią Wieki” 1959, nr 6, s. 16.

się z miejsca na miejsce, głosił hasła wolności i równości wśród ludu pod zaborem austriackim⁹⁵. Z kolei słuchowisko Marii Witwińskiej pt. *Teczka z papierami*, na podstawie książki Stanisława Strumph-Wojtkiewicza (polski poeta, prozaik, tłumacz literatury rosyjskiej i radzieckiej) *Opowieść o Bronisławie Szwarcem*⁹⁶, ukazywała trudne, a wręcz „dramatyczne” chwile, jakie przeżywali mieszkańcy Warszawy przed wybuchem powstania 1863 r.⁹⁷

W 1964 r. uroczystości świętowano dwie rocznice – 600-lecie Uniwersytetu Jagiellońskiego (UJ) i 20-lecie PRL. Jubileusz UJ również zaowocował interdyscyplinarnymi badaniami dziejów najstarszej polskiej uczelni, związanego z nią środowiska akademickiego oraz historii nauki polskiej⁹⁸. Efekty tych badań zostały zaakcentowane w okolicznościowych audycjach. Historię nauki polskiej, którą rozpatrywano poprzez pryzmat najstarszej polskiej uczelni, na tle tysiącletnich dziejów państwa polskiego, wpisano w potrzeby bieżącej polityki. Eksponowano w sposób jednostronny propaństwowy charakter uczelni i jej laicki charakter, który automatycznie wiązano z „postępowością”. Selektywność spojrzenia na dzieje nauki polskiej uwidoczniła się też w okolicznościowych audycjach.

Od początku Roku Jubileuszowego (1964 r.) planowano uruchomić specjalną służbę sprawozdawczo-informacyjną Polskiego Radia w Krakowie, która miała obsługiwać wszystkie uroczystości związane z 600-leciem UJ⁹⁹. Z okazji jubileuszu nadano też kilka audycji o tematyce historycznej. Jedną z pierwszych była elementem, składającego się z 15 odcinków, cyklu „Alma Mater Jagellonica” (25 lutego 1963 r.). Ich redaktorką była Irena Szwajcowa, kierowniczka Redakcji Oświatowej Polskiego Radia w Krakowie. Przekaz był jednostronny i miał na celu ukazanie troski władzy ludowej o rozwój uczelni. W pierwszej mówiono o początkach Akademii Krakowskiej i jej późniejszym rozwoju, już jako uniwersytetu. Z jednej strony zaprezentowano najstarsze dokumenty związane z uczelnią – za- bytki i budynki, z drugiej (przez porównanie) – wątki związane z jej aktualną

⁹⁵ Zob. M. Dyszlewska, *Szkolne audycje historyczne*, s. 122.

⁹⁶ Warszawa 1953. Stanisław Strumph-Wojtkiewicz był autorem wielu książek, w tym kilku powieści biograficznych z okresu powstania styczniowego. Zob. S. Strumph-Wojtkiewicz, *O kłopotach przy pisaniu powieści historycznych*, „Mówią Wieki” 1959, nr 1, s. 14.

⁹⁷ M. Dyszlewska, *Szkolne audycje historyczne*, s. 122.

⁹⁸ M.in. syntetyczne ujęcia: *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364–1764*, t. 1, red. K. Lepszy, Kraków 1964; M. Chamcówna, K. Mrozowska, *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1765–1850*, t. 2, cz. 1, red. K. Opałek, Kraków 1965. Szerzej na temat dorobku naukowego zob. A. Młynarczyk-Tomczyk, *W kręgu*, s. 166–177.

⁹⁹ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Biuro Jubileuszowe Uniwersytetu Jagiellońskiego 1957–1965, sygn. jub. 63, b.p.

sytuacją – w Polsce Ludowej, przede wszystkim przez pryzmat nowych inwestycji. W kolejnych audycjach tej serii omawiano np. rozwój Uniwersytetu, ukazując wzrost ilościowy i jakościowy katedr, m.in. Wydziału Lekarskiego¹⁰⁰.

W związku z 600-letnią rocznicą powstania UJ Polskie Radio przygotowało również audycję o zasięgu międzynarodowym, z udziałem przedstawicieli kilku najstarszych uniwersytetów europejskich: praskiego, wiedeńskiego, bolońskiego, paryskiego, oxfordzkiego i uniwersytetu w Uppsali, pt. *Z dziejów nauki polskiej*¹⁰¹. Jej słuchacze mieli być dumni z dorobku nauki polskiej oraz z osiągnięć Polski Ludowej w zakresie opieki nad nią. Dostępne były również audycje o charakterze regionalnym. Na kieleckiej antenie Polskiego Radia nadano specjalną audycję *Vivat Academia, Vivat profesores*. Jej celem było „ujawnienie historycznych i aktualnych związków regionu kielecko-radomskiego z krakowską Alma Mater”. Zamierzano w niej przedstawić, na podstawie materiałów źródłowych, sylwetki profesorów i pracowników naukowych UJ, mających związki z Kielecczyną – Stanisława ze Skarbimierza, Jana z Iłży i Jana ze Stopnicy¹⁰².

Ostatni punkt jubileuszu – Rocznica Polski Ludowej (upamiętniająca ogłoszenie Manifestu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego), obchodzona była co 5 lat, licząc od roku 1944¹⁰³. Nie bez powodu wpisano ją też w cykl uroczystości związanych z Tysiącleciem Państwa Polskiego. Zgodnie bowiem z metodologią marksistowską powstanie Polski Ludowej miało stanowić ostateczny rezultat procesu historycznego. Uczynienie jej ostatnim punktem omawianych obchodów niejako więc zamykać miało tysiącletnie dzieje narodu i państwa polskiego¹⁰⁴. W perspektywie obchodzonego Tysiąclecia wyeksponowanie ostatniego jego 20-lecia to zamierzona asymetria i świadomy fałsz procesu historycznego. Wedle wytycznych Wydziału Propagandy KC PZPR założeniem kampanii Tysiąclecia miało być uznanie PRL za „dziedzica patriotycznych i postępowych tradycji całego tysiącletniego dorobku narodu”¹⁰⁵. Obraz Polski po 1945 r., jaki wyłaniał się z twórczości historiograficznej PRL, miał jednostronny i zideologizowany charakter. Lata powojenne przedstawione były jako okres nieustannie dokonującego się postępu we wszystkich dziedzinach życia. Polska symbolizować też miała pań-

¹⁰⁰ Tamże.

¹⁰¹ Tamże.

¹⁰² Tamże.

¹⁰³ Ł. Polniak, *Patriotyzm wojskowy w PRL w latach 1956–1970*, Warszawa 2011, s. 78.

¹⁰⁴ T.P. Rutkowski, *Nauki historyczne w Polsce 1944–1970. Zagadnienia polityczne i organizacyjne*, Warszawa 2007, s. 374.

¹⁰⁵ M. Mazur, *Polityczne kampanie prasowe w okresie rządów Władysława Gomułki*, Lublin 2004, s. 81.

stwo zabezpieczone sojuszami z ZSRR i innymi krajami demokracji ludowej¹⁰⁶. Taką interpretację najnowszych dziejów Polski ułatwiał fakt, że stanowiły one wyłączną domenę zainteresowań historyków związanych z naukowymi placówkami partyjnymi¹⁰⁷. Ideologiczna interpretacja współczesności zdominowała również audycje Polskiego Radia.

Cykl reportaży pt. „Konfrontacja” był propozycją przekazu o budowach, przemianach w gospodarce i życiu społecznym. W tego typu audycjach gospodarkę PRL kreowano, „zgodnie z zapotrzebowaniem politycznym”, w kategoriach wzrostu – większość porównań brała za punkt wyjścia lata międzywojenne, wojenne i powojenne, dochodząc do współczesności. Kolejny cykl kilkunastu audycji pt. „Drogi do Polski Ludowej” wprowadzał słuchaczy w problematykę „powstania państwa ludowego”¹⁰⁸. Z historią najnowszą zapoznawano również uczniów, przygotowując dla nich specjalne audycje. Przykładem może być cykl „Lata walki”. Składały się na niego słuchowiska dokumentalne, w których dla uwiarygodnienia przekazu zastosowano wyselekcjonowany materiał źródłowy, a także fragmenty wspomnień i pamiętników. Cykl tych audycji starano się, w celu ukształtowania pożądanych postaw, opracować w sposób jak najbardziej prosty i dostępny nawet dla młodszego słuchacza¹⁰⁹. Polskie Radio aktywnie włączyło się w promocję Polski Ludowej i jej sukcesów. Należy jednak podkreślić, choć nie jest to przedmiotem dociekań w niniejszym artykule, że o wiele więcej propozycji poświęconych 20-leciu PRL ukazało się w tym czasie w telewizji¹¹⁰. Prezentacja 20-lecia PRL, a także „wyzwolenia” Ziemi Zachodnich i Północnych, znalazła również odzwierciedlenie na falach regionalnych rozgłośni. W Polskim Radiu Szczecin od początku 1945 r. pilnie śledzono kalendarz historyczny, podążając tropem zdobywania kolejnych miast Pomorza Zachodniego. Była to okazja do przypomnienia losów polskich jeńców wojennych, którzy spędzili okres II wojny światowej w niemieckich obozach usytuowanych na terenie Pomorza Zachodniego, a także niezwykle

¹⁰⁶ R. Stobiecki, *Najnowsze dzieje Polski w syntezach historycznych okresu PRL*, „Przegląd Zachodni” 1994, nr 4, s. 120–121. Szerzej na temat Polski Ludowej jako „ostatniego etapu tysiąclecia państwa polskiego” zob.: A. Młynarczyk-Tomczyk, *W kręgu*, s. 260–279.

¹⁰⁷ T. Manteuffel, *Historyk wobec historii: rozprawy nieznane, pisma drobne, wspomnienia*, Warszawa 1976, s. 369. Mowa o Zakładzie Historii Partii przy KC PZPR (funkcję kierowniczą do 1968 r. pełnił Tadeusz Daniszewski). Przykładem aktywności ekonomistów, przy współpracy historyków partyjnych i polityków, była obszerna (licząca 976 stron), propagandowa publikacja pt. *XX lat Polski Ludowej*, red. W. Balicki, Warszawa 1964.

¹⁰⁸ AAN, PZPR KC, sygn. 237/VIII/728, s. 23 a.

¹⁰⁹ M. Dyszlewska, *Szkolne audycje historyczne*, s. 121.

¹¹⁰ Chociażby cykl kilkunastu audycji ukazujących w porządku chronologicznym wydarzenia z lat 1944–1964 *Telewizyjna chwila wspomnień*; AAN, PZPR, sygn. 237/VIII/728, s. 23 a.

trudnych warunków życia polskich osadników w Szczecinie w 1945 r. W lutym 1945 r. oficjalnie zainaugurowano Rok Pomorza Zachodniego. Relacje z tej uroczystości również znalazły odzwierciedlenie w programie rozgłośni¹¹¹.

Podsumowanie

Już ten krótki przegląd palety audycji radiowych, prezentowanych w czasie jubileuszu Tysiąclecia Państwa Polskiego, skłania do refleksji o ich znaczącej roli jako środka oddziaływania na postawy społeczne. Wszystkie „węzłowe” punkty obchodów znalazły odzwierciedlenie na łamach radia, ale największy rozgłos zyskały te prezentujące najdawniejsze dzieje ziem polskich. W dzieło ich popularyzacji włączyli się, i to jest z pewnością wartość dodana siedmioletnich uroczystości Tysiąclecia Państwa Polskiego, najwybitniejsi badacze, dzieląc się z szerokim kręgiem społecznym odbiorców najnowszymi ustaleniami badawczymi. Przekaz wprawdzie był jednostronny i miał przede wszystkim kształtować postawy pro-państwowe, ale niewątpliwie przyczynił się do popularyzacji i pogłębienia wiedzy historycznej. Z pewnością patronat władzy nad badaniami, określanymi jako milenijne, miał pozytywne skutki w postaci subwencji i negatywne – w formie wyraźnych oczekiwań wobec ich wyników i sposobu ich upowszechnienia. Relacje nauki i polityki były więc bardzo widoczne. Jednakże, co należy podkreślić, gdyby nie zaistniały przesłanki polityczne, przejawiające się po pierwsze walką z Kościołem o „rząd dusz”, po drugie chęcią wzmocnienia pozycji władzy rządzącej, z pewnością badania naukowe i ich popularyzacja nie nabrałyby tak dużego rozmachu. Kilkadziesiąt audycji o charakterze historycznym, jakie nadano w czasie obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego, świadczyło dobitnie o tym, że efekty badań dotowanych przez państwo miały dotrzeć do szerokiej grupy społeczeństwa. Dobrze znane miały być jej również osiągnięcia Polski Ludowej, o niedociągnięciach oczywiście nie wspomniano.

¹¹¹ P. Szulc, *Zniewolony eter*, s. 219–220.

ZAŁĄCZNIK

Przegląd audycji radiowych nadanych przez Polskie Radio w latach 1960–1966

Tytuł	Autor/roz- mówca	Redaktor audycji	Data nagrania	Czas trwania	Krótką notatka na temat audycji
1	2	3	4	5	6
Początki Polski					
Początki Państwa Polskiego w świetle ostatnich badań archeologicznych	prof. Witold Hensel	prof. Witold Hensel	Warszawa, Polskie Radio, nagrana 14.12.1960	20 minut	Wykład na temat roli archeologii w badaniu początków państwa polskiego
Kronika Polaków III. Mieszko	dr Mateusz Siuchniński	m.in. Lucyna Bette, Barbara Cudnikowa, Hanna Szumowska	Warszawa, Polskie Radio, nagrana 19.09.1960	17 minut	Kronika objęła takie wydarzenia, jak wtargnięcie grafa Wichmana w granice Polski, ślub Mieszka i Dąbrówki, chrzest Polski
Początki państwa polskiego w świetle ostatnich badań archeologicznych	prof. Witold Hensel	Eliza Bojarska	Warszawa, Polskie Radio, nagrana 14.12.1960	–	Wypowiedź prof. Hensla o ostatecznym uformowaniu się państwa polskiego
Na tropach historii. Audycja nr 2	rozmów- cy Bohdan Kostrzewski, dr Kazimierz Żurowski	Bogusław Czajkowski, Zbigniew Lipiński	Warszawa, Polskie Radio, 1960	24,55 minut	Audycja słowna poświęcona początkom państwowości polskiej. Podkreślano rolę archeologii, jako weryfikatora skąpych wiadomości z kronik

1	2	3	4	5	6
Łódź jednodrewna z czasów prasłowiańskich	–	–	Poznańska Rozgłosnia Polskiego Radia, 1961	–	Rozmowa przeprowadzona z pletwonurkami o wydobyciu łodzi jednodrewnki z czasów prasłowiańskich
Badania wykopaliskowe na terenie Poznania	–	–	Polskie Radio. Rozgłosnia w Poznaniu, 1961	20 minut	Audycja na temat wykopalisk i znalezisk na terenie Poznania
Jak nas nazywano?	J. Małyński	Eliza Bojarska	Warszawa. Polskie Radio, nagrana 30.04.1962	9,50 minut.	Omówienie rodzimej wczesnosłowiańskiej kultury prasłowiańskiej
Kultura Słowian we wczesnym średniowieczu	Zdzisław Rajewski	–	Warszawa, Polskie Radio, 1963	–	Wywiad profesora Rajewskiego o kulturze Słowian
Na Warszawskiej Fali	–	–	Warszawa. Polskie Radio, 1963	–	Audycja dotycząca Państwowego Muzeum Archeologicznego i zorganizowanej w nim wystawy pt. „Pradzieje Warszawy”
Stan badań archeologicznych nad Jaćwieżą	Włodzimierz Antoniewicz	–	Polskie Radio, Rozgłosnia w Warszawie, 1964	–	Wypowiedź profesora na temat stanu badań nad Jaćwieżą
Kultura Słowian we wczesnym średniowieczu	Zdzisław Rajewski Witold Hensel	–	Warszawa, Polskie Radio, 1965	–	Rozmowa: Zdzisław Rajewski Witold Hensel, na temat kultury Słowian
Archeologia Mazowska	Zdzisław Rajewski	–	Warszawa, Polskie Radio, 1966	–	Wywiad Zdzisława Rajewskiego na temat archeologii Mazowska

1	2	3	4	5	6
Wędrowki w mroki dziejów	–	–	Polskie Radio, Rozgłosnia w Olsztynie, 1966	–	Reportaże o badaniach archeologicz- nych w województwie olsztyńskim
Na Warszawskiej Fali	–	–	Warszawa, Polskie Radio, 1966	–	Audycja dotycząca Państwowego Muzeum Archeologicznego i zorgani- zowanej w nim wystawy pt. „Kultura Słowian we wczesnym średniowieczu”
Upadek Światowida odc. 2 cyklu „Mówi Ziemia”	rozmówcy: prof. Aleksan- der Gieysz- tor; dr Jerzy Gąsowski; dr Tadeusz Malinowski, Krystyna Józe- fowiczówna.	Marek Ko- nopka	Warszawa, Polskie Radio, nagrana 4.04.1966, odtw. 25.04.1966	19,55 minut	Audycja na temat religii Słowian za czasów przodków Mieszka I, o reliktach kultu pogańskiego ujawnionych przez odkrycia archeologiczne
O niezawisłość narodową	prof. Juliusz Bardach	Eliza Bojarska	Warszawa, Polskie Radio, nagrana 17.02.1966	9,20 minut	W audycji omówiono walkę o niezawisłość narodową Polaków za pierwszych Piastów
Nasz polski rodowód	prof. Henryk Łowmiański.	Eliza Bojarska	Warszawa, Polskie Radio, nagrana 9.03.1966	11 minut	Rozmowa dotycząca początków państwa polskiego
W imię racji stanu, cz. 1	Tadeusz Manteuffel	Eliza Bojarska	Warszawa, Polskie Radio, nagrana 2.02.1966	9 minut	Audycja przybliżyła czasy Mieszka I, stosunki polityczne z sąsiadującymi z Polską państwami

1	2	3	4	5	6
			Grunwald i dalsze relacje polsko – krzyżackie		
Reportaż z przygotowań do uroczystości pod Grunwaldem	rozmówca: gen. Janusz Zarzycki	–	Warszawa, Polskie Radio, nagrana 15.07.1958	12,30 minut	Rozmówca wypowiedział się na temat zakonu Krzyżaków, który był ogromnym zagrożeniem dla Polski. Dalej wskazał, że ich następcami byli „hitlerowcy”, zalecał czujność „w sojuszu ze ZSRR”
7 dni w kraju i na świecie	Stanisław Herbst	Sławomir Szof Erazm Fethke	Warszawa, Polskie Radio, nagrana 3.07.1960	–	Wypowiedź o pracach Seminarium Historyków na Polach Grunwaldzkich
Uroczystości grunwaldzkie	5 transmisji z Olsztyna, nagranie z anteny		Warszawa, Polskie Radio, Nagrane 11–17.07.1960	Od 13,40 minut do 126,40 minut	Audycje relacjonujące uroczystości grunwaldzkie
„Z szyszakami na bakier”	–	–	Olsztyn, Polskie Radio, 1960		Audycja o bitwie pod Grunwaldem
Z odległej przeszłości	Janusz Ka-wecki	–	Warszawa. Polskie Radio, od 1960	–	Sluchowisko według powieści Henryka Sienkiewicza <i>Krzyżacy</i>
Opowieści o Naszej Ziemi	–	–	Olsztyn. Polskie Radio 1960–1966	–	Cykl opowieści o historii Warmii i Mazur, traktujący m.in. o podbojach krzyżackich
Kronika Polaków XII	Mateusz Siuchniński	Krystyna Żebrowska	Warszawa, Polskie Radio, nagrana 29.06.1964	19,50 minut	Kronika historyczna omawiająca układ w Krewie, połączenie Polski i Litwy i zwycięstwo pod Grunwaldem
Kronika Polaków. Grunwald	Mateusz Siuchniński	Wanda Mit-zner	Polskie Radio, nagrana 14.06.1965	20 minut	Dźwiękowy magazyn historyczny przybliżający epizody związane z bitwą pod Grunwaldem

1	2	3	4	5	6
Sędzia czy opiekun Cykl: „Polska i Niemcy w średnio- wieczu”	rozmowa red. Elizy Bojarskiej z prof. Stefanem Krakowskim	Eliza Bojarska	Warszawa, Polskie Radio, nagrana 23.03.1966	9,30 minut	Rozmowa, w czasie której poruszono stosunek Kościoła do zjednoczenia Polski; konflikty polsko-krzyżackie i stosunek do tych konfliktów papieża i cesarstwa
Groźba krzyżackiego miecza. Cykl Niemcy i Polska w średniowieczu	prof. Karol Górski	Eliza Bojarska	Warszawa, Polskie Radio, nagrana 17.03.1966	8 minut	Rozmowa na temat Zakonu Krzyżackiego
Na wsi malborskiej	Lew Kaltenbergh	–	Warszawa, Polskie Radio, nagrana 1.07.1966	14,30 minut	Audycja na temat bitwy pod Grunwaldem, jej znaczenia, następstw i polskiej wojskowej myśli operacyjnej
Początki wojny trzy- nastoletniej	prof. Marian Biskup	Eliza Bojarska	Warszawa, Polskie Radio, nagrana 12.08.1966	10 minut	Autor przedstawił sytuację, jaką wy- tworzyła się po poddaniu się Związku Pruskiego królówi polskiemu
In fanoibus infi- delium w puszczy niewiernych	–	–	Olsztyn. Polskie Radio 1966	–	Słuchowisko o powstaniu plemion prus- kich przeciw Krzyżakom
Powstanie styczniowe					
Słuchowisko Emisariusze	Halina Auderska	–	Warszawa, Pol- skie Radio, audycja szkolna	–	Audycja o Edwardzie Dembowskim
Słuchowisko Teczka z papierami	Maria Wi- twińska	–	Warszawa, Pol- skie Radio, audycja szkolna	–	Audycja na podstawie książki Stanisława Strumpha-Wojtkiewicza <i>Opowieść o Bro- nistawie Szwarcem</i>

1	2	3	4	5	6
600-lecie UJ					
Alma Mater Jagiellonica	redaktor Irena Szwajcowa	–	Kraków, Polskie Radio	nadawana od 25.02.1963	Cykl 15 audycji od początku istnienia UJ do czasów najnowszych
Z dziejów nauki polskiej	–	–	Warszawa, Polskie Radio, zasięg międzynarodowy	1964	Audycja przybliżająca dzieje nauki polskiej
Vivat Academia, Vivat profesores	–	–	Kielce, Polskie Radio	1964	Audycja o związkach regionu kieleckiego z krakowską <i>Alma Mater</i>
20-lecie PRL					
Konfrontacja	–	–	Warszawa, Polskie Radio	1964	Cykl reportaży o budowach, przemianach w gospodarce i życiu społecznym
Drogi do Polski Ludowej	–	–	Warszawa, Polskie Radio	1964	Cykl wprowadzających słuchaczy w problematykę powstania państwa ludowego
Lata Walki	–	–	Warszawa, Polskie Radio	1964	Cykl audycji przybliżających proces formowania się państwa ludowego i agend wojskowych z nim związanych

Źródło: Archiwum Polskiego Radia, sygn. F/7630–12605; 10225. Pol.; C 6079/3; F/5319–11429; F/7935–11443; F/7965–11445; F/4202–11422; P24391; F/7907–11443; sygn. F/8164/11447; F/7989–11446; F/6972–11441/2; F/7978–11633; F/7620–11441; 4108/14; 839/1; 839/2; 839/3; 838/4; 839/4; 1599/2; 373/3; Pz 30286; AP w Poznaniu, Poznański Komitet FJN, sygn. 19, s. 402–405; AP w Olsztynie, WKFiN, sygn. 256, s. 51; AMA w Warszawie, sygn. 15, b.p.; AMA w Warszawie, sygn. 18, b.p.; Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Biuro Jubileuszowe Uniwersytetu Jagiellońskiego 1957–1965, sygn. jub. 63, b.p.; AAN, PZPR KC, sygn. 237/VIII/728, s. 23 a.; M. Dyszlewska, *Szkolne audycje historyczne*, s. 122.

BIBLIOGRAFIA (BIBLIOGRAPHY)

Źródła archiwalne

- Archiwum Akt Nowych, Biuro Ogólnopolskiego Komitetu Frontu Narodowego w Warszawie 1952–1983, sygn. 877; 889.
- Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Centralny Ośrodek Metodyczny w Warszawie, sygn. 1/22.
- Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Ministerstwo Oświaty w Warszawie 1944, 1945–1966, sygn. 4203.
- Archiwum Akt Nowych, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza KC, sygn. 237/VIII/728.
- Archiwum Muzeum Archeologicznego w Warszawie. Wystawy, sygn. 15; Wystawy, sygn. 18.
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Poznański Komitet Frontu Jedności Narodu w Poznaniu 1954–1972, sygn. 19.
- Archiwum Polskiego Radia, sygn. F/7630–12605; 10225. Pol.; C 6079/3; F/5319–11429; F/7935–11443; F/7965–11445; F/4202–11422; P24391; F/7907–11443; sygn. F/8164/11447; F/7989–11446; F/6972–11441/2; F/7978–11633; F/7620–11441; 4108/14, 839/1; 839/2; 839/3; 838/4; 839/4; 1599/2; 373/3; Pz 30286.
- Archiwum Polskiego Radia w Warszawie, M. Siuchniński, Kronika Polaków. Cz. 12. Grunwald, audycja na dzień 6 lipca 1964, od 10:00 do 10:20 program I. Archiwum Państwowe w Olsztynie, Wojewódzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Olsztynie [1950] 1952–1983, sygn. 256.
- Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Tadeusz Manteuffel (1902–1970; historia), sygn. 61.
- Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Biuro Jubileuszowe Uniwersytetu Jagiellońskiego 1957–1965, sygn. jub. 63.

Źródła drukowane

- Okólnik nr 26, z dnia 6 listopada 1948 r. w sprawie radiofonizacji szkół, Dz. Urz. Min. Oświaty, 1948, nr 12, poz. 227.
- Program nauczania liceum ogólnokształcącego (klasy VIII–XI). Historia*, Warszawa 1963.
- Program nauczania ośmioklasowej szkoły podstawowej (Tymczasowy), Historia, klasy V–VIII*, Warszawa 1963.

Publikacje

- Bach T., ks., *Milenijny program duszpasterski Kościoła i jego realizacja*, w: *Zapomniany rok 1966. W XXX rocznicę obchodów Millennium Chrztu Polski*, opracowanie zbiorowe, Gdańsk 1996.
- Bardach J., Jerzy Dowiat, *Metryka chrztu Mieszka I*, ss. 220, „Kwartalnik Historyczny” 1962, nr 3, s. 711–714.
- Białous M., *Spółeczna konstrukcja filmów historycznych. Pamięć zbiorowa i polityka pamięci w kinematografii polskiej lat 1920–2010*, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem dr. hab. prof. UwB Edmunda Dmitrowa (Instytut Socjologii UwB), Białystok 2015.

- Belczyński J., *Rozwój polskiej radiofonii w PRL (1945–1989) w aspekcie technicznym i programowym*, Kraków 2007.
- Bitwa grunwaldzka w historii, tradycji i kulturze 1410–2010*, red. T. Ossowski, Kielce 2010.
- Borkowska M., *Tu Polskie Radio*, Warszawa 2000.
- Chamcówna M., Mrozowska K., *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1765–1850*, t. 2, cz. 1, red. K. Opałek, Kraków 1965.
- Dobosiewicz S., *Reforma szkoły podstawowej*, Warszawa 1971.
- Dobrowolski M., *Panorama jubileuszu*, „Argumenty” 1966, nr 14, s. 1.
- XX lat Polski Ludowej*, red. W. Balicki, Warszawa 1964.
- Dudek A., *Państwo i Kościół w Polsce 1945–1970*, Kraków 1995.
- Dutkiewicz J., *Uwagi o zagadnieniach ogólnych popularyzacji historii*, „Historyka” 1967, t. 1, s. 123–131.
- Dyszlewska M., *Szkolne audycje historyczne. Luty–czerwiec 1962*, „Wiadomości Historyczne” 1962, nr 2, s. 120–123.
- Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364–1764*, t. 1, red. K. Lepszy, Kraków 1964.
- Habielski R., *Audycje historyczne i kulturalne Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa w latach 1952–1975. Dokumenty i materiały do dziejów Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa*, t. 4, Wrocław 2019.
- Habielski R., *Przeszłość i pamięć historyczna w życiu kulturalnym PRL. Kilka uwag wstępnych*, w: *Polityka czy propaganda. PRL wobec historii*, red. P. Skibiński, T. Wiścicki, Warszawa 2009.
- Hulek P., *Reforma szkolna a poszukiwanie nowych metod przez nauczycieli liceów ogólnokształcących Okręgu Szkolnego Katowickiego*, „Chowanna” 1963, nr 1, s. 122–136.
- J.gł., *Wystawa pt. Kultura Słowian we wczesnym średniowieczu w Warszawskim Arsenale*, „Z Otchłani Wieków” 1966, nr 1, s. 59–63.
- Jasienica P., *Dwie Drogi. O powstaniu styczniowym*, Warszawa 1960.
- Kądziański J., *Stan badań nad upowszechnianiem nauki*, w: *Upowszechnianie nauki i zainteresowanie nauką*, red. T. Cieślak, J. Kubin, Wrocław 1971.
- Kieniewicz S., *Jasienica o powstaniu styczniowym. Paweł Jasienica: Dwie drogi. O powstaniu styczniowym*. Warszawa 1960, PIW, 8*, s. 240, 2 nlb. zł 25,00. Publicystyczny esej poświęcony zasadniczym problemom politycznym i społecznym powstania styczniowego, „Nowe Książki” 1961, nr 3, s. 164–167.
- Konarski S., *Rajewski Zdzisław Adam (1907–1974)*, w: *Polski słownik biograficzny*, z. 126, t. 30/3, Wrocław 1987.
- Konopka H., *Religia w szkołach Polski Ludowej: sprawa nauczania religii w polityce państwa (1944–1961)*, Białystok 1997.
- Kozłowski S.K., *Włodzimierz Antoniewicz, profesor z Warszawy*, Warszawa 2009.
- Kubin J., *O upowszechnianiu nauki*, w: *Upowszechnianie nauki i zainteresowanie nauką*, praca zbiorowa pod red. T. Cieślaka, J. Kubina, Wrocław 1971.
- Kuczyński S.M., *Wielka Wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1411*, Warszawa 1955.

- Kurnatowska Z., *Witold Hensel – twórca polskiej mediewistyki archeologicznej*, „Nauka” 2008, nr 1, s. 167–174.
- Kwiatkowski M.J., *Narodziny polskiego radia. Radiofonia w Polsce w latach 1918–1929*, Warszawa 1972.
- Labuda G., *Ideologia nacjonalizmu i rewizjonizmu w poglądach na przeszłość stosunków polsko-niemieckich*, „Przegląd Zachodni” 1966, nr 4, s. 187–210.
- Latałowa Z., *Funkcje i ranga szkolnych audycji*, „Ruch Pedagogiczny” 1964, nr 5, s. 56–60.
- Łowmiański H., *Początki Polski: z dziejów Słowian w I tysiącleciu n.e.*, t. 1, Warszawa 1963; t. 2, Warszawa 1964; t. 3, Warszawa 1967; t. 4, Warszawa 1970; t. 5, Warszawa 1973.
- Majchrzak G., *Romaszewscy i Radio „Solidarność”*, w: *Po stronie dobra: księga dedykowana Zofii i Zbigniewowi Romaszewskim*, red. C. Kuta i M. Krzysztofiński, Warszawa–Kraków–Rzeszów 2020.
- Manteuffel T., *Historyk wobec historii: rozprawy nieznane, pisma drobne, wspomnienia*, Warszawa 1976.
- Marowy H., Szewczyk S., *My z głodujących miast*, wyd. 1, Warszawa 1961; wyd. 2, Warszawa 1964.
- Mazur M., *Polityczne kampanie prasowe w okresie rządów Władysława Gomułki*, Lublin 2004.
- „Media w PRL, PRL w mediach”: materiały z II Ogólnopolskiej Konferencji „Propaganda PRL-u”, Gdańsk, 19–20 listopada 2003 (Uniwersytet Gdański – Instytut Politologii WNS, Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Gdańsku), red. nauk. M. Malinowski, P. Niwiński, T. Dmochowski, Gdańsk 2003.
- Miśkiewicz B., *Wstęp do badań historycznych*, Warszawa 1974.
- Młynarczyk-Tomczyk A., *W kręgu polityki, nauki i popularyzacji. Obchody „Polskiego Tysiąclecia” 1957–1966/67*, Kielce 2009.
- Młynarczyk-Tomczyk A., „When Every Polish Church Is at the Same Time the Fortress of Polishness”. *The Polish Broadcasting Station of Radio Free Europe Toward the Millennial Celebration of 1966 In Poland*, „Studia Humanistyczno-Społeczne” 2018, t. 23, s. 67–80.
- Modrewska H., *Działalność Państwowego Muzeum Archeologicznego w 1963 r.*, „Wiadomości Archeologiczne” 1966, z. 1–2, s. 553–554.
- Modrewska H., *Działalność Państwowego Muzeum Archeologicznego w 1965 r.*, „Wiadomości Archeologiczne” 1966/67, z. 1–2, s. 255–261.
- Modrewska H., *Działalność Państwowego Muzeum Archeologicznego w 1966 r.*, „Wiadomości Archeologiczne” 1968, z. 3–4, s. 438–446.
- Modrewska H., *Działalność Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie w roku 1964*, „Wiadomości Archeologiczne” 1965, z. 1–2, s. 289–294.
- Myśliński J., *Radiofonia polska w latach 1944–1949: projekt rozdziału podręcznika historii prasy polskiej*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1989, nr 3, s. 81–96.
- Osmańczyk E., *Komu jest potrzebny mit o Drang nach Osten*, „Przegląd Kulturalny” 1960, nr 16, s. 2.

- Pamięć – historia – tożsamość*, red. M. Nowak-Dziemianowicz, A. Konopnicki, Kraków 2019.
- Paszkiewicz E., Rosel-Kicińska A., Stanicka D., *Radiowe i telewizyjne programy szkolne w krajach socjalistycznych*, Warszawa 1978.
- Petrykowska C., *1000-lecie państwa polskiego w pracy nauczyciela historii*, w: *Tysiąclecie państwa polskiego w pracy nauczyciela*, Katowice 1961.
- Polniak Ł., *Patriotyzm wojskowy w PRL w latach 1956–1970*, Warszawa 2011.
- Polskie Radio: 80 lat na antenie. Festiwal Muzyczny Polskiego Radia*, Warszawa 2005.
- Polskie Tysiąclecie. Uchwała Komitetu Przygotowawczego Obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego akceptowana na posiedzeniu Rady Państwa w dn. 12 lutego 1960 r.*, „Kwartalnik Historyczny” 1960, nr 1, s. 3–9.
- Pół wieku milenium. Religijne, polityczne i społeczne aspekty obchodów Tysiąclecia Chrztu Polski (1956–1966/1967). Studia i materiały*, red. B. Noszczak, Warszawa 2017.
- Press L., Kolendo J., Kazimierz Majewski 1903–1981, w: *Portrety uczonych. Profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego po 1945 r.*, [L–R], Warszawa 2016 (Monumenta Universitatis Varsoviensis 1816–2016).
- Program nauczania ośmioklasowej szkoły podstawowej (Tymczasowy)*, *Historia, klasy V–VIII*, Warszawa 1963.
- Program nauczania liceum ogólnokształcącego (klasy VIII–XI). Historia*, Warszawa 1963.
- Rozenowa H., *Warszawskie manifestacje*, „Mówią Wieki” 1959, nr 6, s. 10–16.
- Rulka J., *Świadomość historyczna Polaków*, w: *Współczesna dydaktyka historii: zarys encyklopedyczny. Dla nauczycieli i studentów*, Warszawa 2004.
- Rutkowski T.P., *Nauki historyczne w Polsce 1944–1970. Zagadnienia polityczne i organizacyjne*, Warszawa 2007.
- Rutkowski T.P., *Rola Wydziału Historii Partii KC PZPR w kształtowaniu polityki historycznej w Polsce (1946–1956)*, w: *Pamięć i polityka historyczna. Doświadczenia Polski i jej sąsiadów*, red. S.M. Nowinowski, J. Pomorski i R. Stobiecki, Łódź 2008.
- Rzeczowska E., *Kryptonim „Nadajnik”: służba bezpieczeństwa PRL wobec Radia Solidarność w Świdniku w latach 1983–1989*, „Roczniki Humanistyczne” 2017, t. 65, z. 2, s. 149–176.
- Stobiecki R., *Historycy wobec polityki historycznej*, w: *Pamięć i polityka historyczna. Doświadczenia Polski i jej sąsiadów*, red. S.M. Nowinowski, J. Pomorski, R. Stobiecki, Łódź 2008.
- Stobiecki R., *Między kontynuacją a dyskontynuacją*, w: *Humanistyka polska w latach 1945–1990*, red. U. Jakubowska i J. Myśliński, Warszawa 2008.
- Stobiecki R., *Najnowsze dzieje Polski w syntezach historycznych okresu PRL*, „Przegląd Zachodni” 1994, nr 4, s. 111–122.
- Suchoński A., *Wykorzystywanie magnetofonu na lekcjach historii*, „Wiadomości Historyczne” 1964, nr 5, s. 214–216.
- Suleja W., Wrzesiński W., *Spory o narodową i społeczną funkcję historyków polskich*, w: *Polskie Towarzystwo Historyczne 1886–1986. Zbiór studiów i materiałów*, red. S.K. Kuczyński, Wrocław 1991.

- Strump-Wojtkiewicz S., *O kłopotach przy pisaniu powieści historycznych*, „Mówią Wieki” 1959, nr 1, s. 12–14.
- Szacka B., *Czas przeszły, pamięć, mit*, Warszawa 2006.
- Szarkowska A., *Świadomość i pamięć historyczna*, w: *Terror i konspiracja. Młodzież wobec indoktrynacji komunistycznej 1945–1956*, red. E.J. Kryńska, Białystok 2004.
- Szostakowski S., *Uwagi o programie radiowym*, „Wiadomości Historyczne” 1962, nr 2, s. 123–124.
- Szpociński A., *Przemiany obrazu przeszłości Polski. Analiza słuchowisk historycznych dla szkół podstawowych 1951–1984*, Warszawa 1989.
- Szpociński A., *Społeczne funkcjonowanie symboli*, w: *Symbol i poznanie*, red. T. Kostyrko, Warszawa 1987.
- Szulc P., *Zniewolony eter. Polskie radio Szczecin w latach 1945–1989*, Szczecin 2012.
- Szumski J., *Polityka a historia. ZSRR wobec nauki historycznej w Polsce w latach 1945–1964*, Warszawa 2016.
- TMP, *Tysiąclecie Polskie w Telewizji*, „Z Otchłani Wieków” 1966, nr 3, s. 172.
- W.M., *Zagadnienia tysiąclecia w programie historycznym polskiego radia*, „Kwartalnik Historyczny” 1960, nr 3, s. 867–868.
- Wagner B., *Strategia wychowawcza w PRL*, Warszawa 2009.
- Wielka historia Polski*, t. 1, cz. 1: *Najdawniejsze dzieje ziem polskich* (P. Kaczanowski, J.K. Kozłowski), cz. 2: *Dzieje Polski piastowskiej (VIII wiek – 1370)* (J. Wyrozumski), Kraków 2003.
- Wobec przeszłości. Pamięć przeszłości jako element kultury współczesnej*, red. A. Szpociński, Warszawa 2005.
- Wojcieszek E., *Najtrudniejszy przeciwnik. O arcybiskupie Antonim Baraniaku (1904–1977)*, „Kronika Miasta Poznania” 2016, nr 1, s. 188–198.
- Wyrzykowska M., *O przydatności historycznych audycji radiowych w nauczaniu przedmiotu (w szkole podstawowej)*, „Wiadomości Historyczne” 1962, nr 3, s. 188–191.
- Zajac R.M., *Czasopisma popularnonaukowe w Polsce w latach 1945–1989*, Kraków 2016.
- Żak J., *Poznański ośrodek archeologiczny wobec Tysiąclecia Państwa Polskiego*, „Z Otchłani Wieków” 1966, nr 4, s. 209–212.

Netografia

- Dzień Radia. Tak rodziła się polska radiofonia*, <https://radiokierowcow.pl/arttykul/2293131> (dostęp: 17.06.2021).
- <https://www.nck.pl/projekty-kulturalne/projekty/ojczysty> (dostęp: 17.06.2021).
- <https://sjp.pwn.pl/sjp/radiofonia-przewodowa;2513793.html> (dostęp: 17.06.2021).

O autorce:

dr hab. Anita Młynarczyk-Tomczyk – profesor w Instytucie Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Zainteresowania naukowe: historia Polski po 1944 r., historia historiografii, popularyzacja historii, dydaktyka historii i wiedzy o społeczeństwie.

e-mail: amlynarczyk@ujk.edu.pl